

כמה יובל שטייניץ ואבא לרנר מחשבות בעקבות

אודי מנור

"תבוסתו של קיינס" - המימד המעשי

את דבריו של שטייניץ ראוי לבחון משתי פרספקטיבות לפחות: התיאורטית והמעשית. את התיאוריה נבחן לאור ספר חדש-ישן שראה אור לאחרונה בזכותם של חברי תנועת "דרור ישראל". אך לפני כן מילה על המעשים. שטייניץ הציג רשימה ארוכה של צעדים קיינסיאנים דווקא, המעמידים בצל את דבריו אודות כישלוננו של זה כביכול. שר האוצר התגאה לדבר על:

"רפורמות רב שנתיות בחינוך ובהשכלה הגבוהה, השקעות במגזר הערבי, הרחבת סל הבריאות, השלמת תשתית ההתפלה, הקמה של בתי חולים חדשים ותוספת אלף תקנים לרופאים, העדפת הפריפריה בתחבורה ציבורית, תמריצים להגדלת היצע הדירות והעלאות שכר ייחודיות לעובדים סוציאליים, לשוטרים ועכשיו גם הסכם מהפכני לרופאים".

ובכן, בניגוד לרוח המגשבת בין השאר במה שמכונה "המחנה הסוציאלי-דמוקרטי", אני, כקיינסיאן וכסוציאלי-דמוקרט אכן סבור שמדובר ברשימה יפה מאד של הישגים. העובדה שממשלת נתניהו אחראית על כך, איננה משנה להבנתי שהוא זה. האם אפשר היה לעשות יותר? בוודאי. האם הרשימה עצמה לא ראויה לביקורת? בוודאי ובוודאי. אדרבא, יש לומר את הידוע לכל, והוא שההשקעות העצומות בהשכלה הגבוהה למשל נבעו ישירות מכניסת ישראל ל-OECD. אמנם כן, שטייניץ איננו קיינסיאני ובוודאי שאיננו סוציאלי-דמוקרט, אך <<<

ממשלתו מגדילה את הוצאותיה ואת גירעונותיה, הוא מבין שבעתיד הלא רחוק יאלץ לשלם עבור אותה הרחבה, אותו 'ניפוח'. לכן הוא מגיב עליה בצמצום הוצאות, צמצום השקעות, צמצום תעסוקה. המדיניות הגירעונית מכשילה את עצמה".

ההקשר בו נאמרו הדברים ברור וגלוי: החשש שמחאת האוהלים תעבור משלב צבירת התנופה החברתית אל שלב ההבקעה הפוליטית. פיסקת הסיום של פלוצקר בעניין זה מסכמת הכול באופן חד ובהיר: "מה שהמוחים באוהלים רואים כאסון, כלומר הירידה בחלקה של הממשלה במשק, נתניהו רואה כהישג כביר. מסיבות פוליטיות נטו הוא לא מוכן להתעמת איתם. הוא משאיר את העבודה לשטייניץ וטרקטנברג". השניים כידוע התעקשו כי מסגרת התקציב לא תיפרץ וכי הגרעון לא יגדל. החרה החזיק אחריהם ד"ר אבי שמחון, חבר בוועדת טרכטנברג ויועצו הכלכלי של שר האוצר, כשאמר בראיון רדיופוני למשה נסטלבאום ברשת ב' (8.9.2011), שהתשובות שתתן הוועדה יבואו מתקציב הביטחון ומתקציב הביטחון בלבד, שהרי "אי אפשר לקחת כסף מהיכן שאין". מן הסתם שמחון בנה על כך שנסטלבאום, כמו כל עיתונאי ישראלי ממוצע המשלב בורות כלכלית-פוליטית וזיכרון באורך של סקופ, שכח לו את הדברים שאמר המומחה הכלכלי ערב כניסתו לתפקיד היועץ, לפיהם שוויון מוחלט יביא את כל אזרחי ישראל לרמת חיים של העשירון העליון.

אודי מנור הוא מרצה במכללת אורנים וחבר מפלגת העבודה

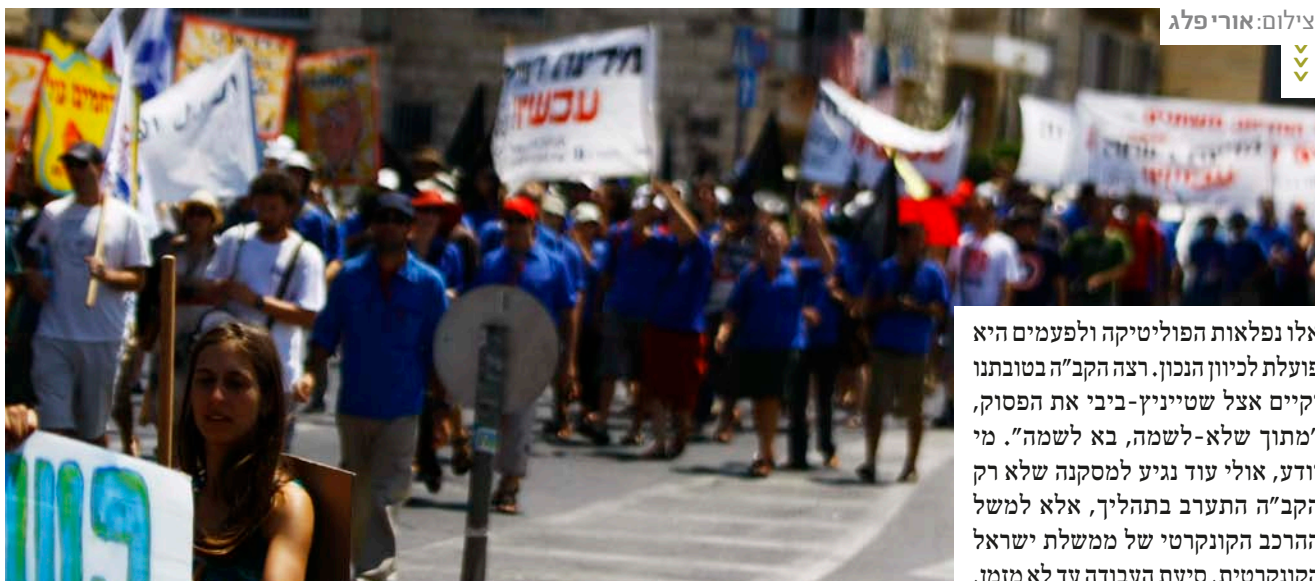
אבא לרנר מוכיח שאת השכל הישר לא המציאו בשנים האחרונות וקורא לתיקון החברה לא על בסיס הריסת החברה הקיימת

לפני כמה חודשים (26.8.2011), בשיאה של המחאה החברתית, הביא סבר פלוצקר במוסף "ממון" של ידיעות אחרונות טענה חד משמעית ומרחיקת לכת מפיו של שר האוצר יובל שטייניץ: "תורתו של קיינס נחלה עכשיו את תבוסתה המוחצת", אמר שטייניץ, וזאת לאור כישלוננו "הטוטאלי" כהגדרתו של כלכלות המערב "לטפל במשבר", באמצעות "ניפוח התקציבים". הממשלות ניסו "לשפוך שמן על גלגלי המשק הרדומים" אך הסתבר שהיה זה בסך הכול "מים שהתאדו". "הניפוח" הזה "לא האיץ את הפעילות הכלכלית הריאלית, הממשית. ההשקעות לא גדלו, התעסוקה במגזר העסקי לא התרחבה, ענפי הבנייה לא התאוששו... והגרוע מכל: ניפוח התקציבים והגירעונות שחקו את ארון הציבור בעתיד הכלכלה. הוא לא נסך ביטחון, הוא הגביר את חוסר הביטחון. במקום להועיל, הזיק".

שטייניץ איננו קיינסיאני ובוודאי שאיננו סוציאלי-דמוקרט, אך אלו נפלאות הפוליטיקה ולפעמים היא פועלת לכיוון הנכון

שטייניץ הצביע על כלכלן חשוב אחר, דיוויד ריקרדו איש תחילת המאה ה-19, שתורתו, בניגוד לשל קיינס, הוכיחה עצמה לחלוטין לטענתו, בעיקר לאחר ש"פיתחה מחדש בשנות ה-80 של המאה ה-20". תיאוריה זו מכונה "הציפיות הרציונליות" וגורסת (במילותיו של פלוצקר המצטט את שטייניץ) "כי הציבור חכם, הגיוני, בעל מידע מספיק וצופה פני עתיד. לפיכך כשהציבור רואה את

צילום: אורי פלג

אלו נפלאות הפוליטיקה ולפעמים היא פועלת לכיוון הנכון. רצה הקב"ה בטובתנו וקיים אצל שטייניץ-ביבי את הפסוק, "מתוך שלא-לשמה, בא לשמה". מי יודע, אולי עוד נגיע למסקנה שלא רק הקב"ה התערב בתהליך, אלא למשל ההרכב הקונקרטי של ממשלת ישראל הקונקרטי. סיעת העבודה עד לא מזמן. סיעת העצמאות מאז.

"תבוסתו של קיינס" - המידת התיאורטי

הדיון בכל השאלות הללו עשוי להיות קל מעט יותר אחרי קריאת הספר "כלכלת תעסוקה" של אבא לרנר, אחד מתלמידיו המובהקים של קיינס וכלכלן מהולל בפני עצמו. באופן סמלי הלך לרנר לעולמו ב-1982, כביכול ביחד עם התורה אותה עמל להפיץ. שהרי משנות ה-70, וביתר שאת מאז שמילטון פרידמן קיבל פרס נובל לכלכלה ב-1976, עמלו תלמידיו של זה לשפץ את תורתו של ריקרדו ולהתאימה למהפך הכלכלי-פוליטי של שנות השמונים: תאצ"ר שם, רייגן כאן, ומודעי-פרס בעוד מקום ידוע אחד. כך או אחרת, את תורתו כינה לרנר במלים "כלכלת תעסוקה", שמטרתה היא לקדם את היעד העליון שהוא "חירות האדם" (עמ' 301), אבל לא "בארץ לעולם לא אלא בעולם האמיתי" (עמ' 384), זאת על יסוד ההנחה לפיה "מקסימום סדר הוא מקסימום חופש" (עמ' 372), ושהדרך ליעד מחייבת "חיפזון איטי" (עמ' 384). הכלי הניהולי המרכזי של כלכלת התעסוקה אליבא דלרנר הוא "המימון הפונקציונאלי", כלומר התערבות ממלכתית לציון או המרצת המשק על פי המצב הקונקרטי: לא לצמיחה מהירה

וכמובן לא למיתון עמוק. חשוב לציין שבימיו של לרנר החשש הגדול של כל הממשלות היה המיתון (זיכרון המשבר של שנות ה-30 היה טרי מנשוא, עמ' 201), אך עקרון פעולתו הוא דו כיווני ולרנר איננו מפסיק לחזור על כך. לא מדובר על צמיחה-צמיחה-צמיחה בכל מחיר, אלא על יציבות של תעסוקה מלאה.

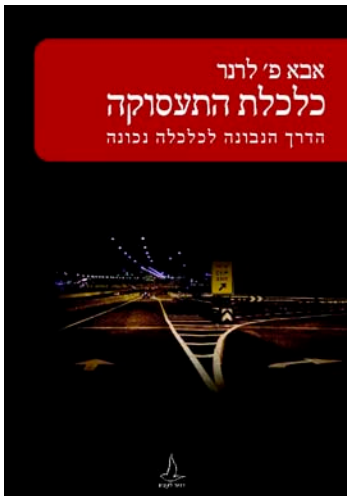
את דבריו פירסם לרנר כבר לפני 60 שנה וכפי שהוא עצמו מעיד, חלקם מבוססים על דברים שכתב לפחות עשור קודם לכן. אלא שאין זה צירוף מקרים שספרו השכוח זכה לאחרונה לתרגום משובח. לא פחות מעוררת השראה היא העובדה שעל התרגום אחראים חברי תנועת "רור ישראל", אולי הגורם המפורסם ביותר בתנועת המחאה, אחרי דפני ליף כמובן. ספרו של לרנר, למרות שראה אור ב-1951 ומתייחס מטבע הדברים לעניינים שהתרחשו לפני כן, שופך אור נגהות על המצב, אם כי באופן פחות צפוי מכפי שניתן לחשוב על ספר שכתב תלמידו של קיינס ושתורגם דווקא עכשיו על ידי סוציאליסטים מוצהרים שדובריהם מגנים מעל לכל במה את השיטה וקוראים להחליפה. הם לא היחידים כמובן. כל מהפכן המכבד את עצמו, על מנת לא לעסוק "בפירורים" חלילה, קורא "להחליף את השיטה". ומה אמר לרנר בעניין זה? "העיקרון הראשון" הוא כתב במסגרת דינו בסוציאליזם, "הוא הרעיון הפשוט, הנאיבי חשהו, שסוציאליזם הוא ביטול הקפיטליזם". "אולם רעיון זה הוא

פשוט רק אם הוא נשאר בגדר נאיביות. הפשטות נעלמת ברגע שהשאלה הופכת מפורשת יותר. לא ברור את מה יש לבטל: האם את כל היזמות הפרטית או רק את חלקה, או שמא כלים ומוסדות מסוימים כגון כסף, בנקים או תאגידים גדולים. סוציאליזם אינו תמיד מוזהה עם שלילה טהורה של החברה המודרנית. לעתים גישה זו היא אנטי-סוציאליסטית בדיוק כשם שהיא אנטי-קפיטליסטית. היא רואה את שורש כל הרע בקיומם של מכשירים, של טכניקות, של תהליכים או של התארגנויות חברתיות וטוענת שתיתקן החברה טמון בעקירת שורשים חולים אלו. החברה תהפוך לבריאה יותר עם ביטולם של הכסף, של המכונות, של מנוע הקיטור, של מסילות הברזל, של הפוליטיקה, של מדעני האטום, של היהודים או של רוכבי האופניים" (עמ' 292-293).

לא רק שמסתבר שאירוניה היא עניין הכרחי בדיון כלכלי-פוליטי, אלא שאת השכל הישר לא המציאו בשנים האחרונות. אדרבא, לרנר מפגין פריצות דרך תודעתיות מעוררות השראה ואף מרגשות הנוגעות לעצם השימוש במושגי המפתח המשמשים אותנו משום מה עד עצם היום הזה. תחת כותרת חדה, קצרה, בהירה, חד משמעית ומהפכת קרביים, לרנר הציע כבר לפני יותר מ-60 שנה "לזנוח את השימוש במלים 'סוציאליזם' ו'קפיטליזם'" (עמ' 291). ראוי

**"לא ברור
את מה יש
לבטל: האם
את כל היזמות
הפרטית או
רק את חלקה,
או שמא כלים
ומוסדות
מסוימים כגון
כסף, בנקים
או תאגידים
גדולים?"**

טרנטנברג יש לאמץ כפי שהם, בלי קשר למוסכמה הנכונה שהוועדה מגבילה עצמה לשמרנות מחשבתית ומעשית השמה את שלמות התקציב כעקרון שאין בלתו. כיצד זה מסתדר? פשוט: כי ועדת טרנטנברג היא בכל מקרה צעד ראשון ולא אחרון. היא הנקודה ממנה ממשיכים הלאה במאמץ לכונן - כן, אפילו בשיטת הפירוורים המגונה - סדר סוציאלי-דמוקרטי במהותו. איך אמר לרנר? "הבטחון היחידי - חיפזון איטי" (עמ' 384). מיותר לטעון שאין תקווה כי שטייניץ או ביבי יקראו את לרנר. השאלה היא האם חברי "דרור ישראל" ושותפיהם יעשו זאת. ///

אבא לרנר כלכלת התעסוקה

הדרך הנבונה לכלכלה נכונה
הוצאת דרור לנפש, 2011
385 ע"ח
50 ש"ח באתר דרור לנפש

המשמעויות הרבות שהמילים הישנות בלעו מבלי לעכל" (עמ' 291-292). כקיינסיאן אמיתי לרנר לא מסתפק בלומר מה לא, אלא מתמקד לאורך כל הספר, בשאלה מה כן. "המימון הפונקציונאלי", הוא כתב בהמשך, "...מנסה להשתמש בכל המוסדות המועילים הקיימים ולשפר את פעולתם. הוא מנוגד לחלוטין לרעיון שהדרך למציאות הטובה עוברת דרך הרס הקיים ולאמונה שעולם טוב יותר יגיע באורח טבעי מתוך ההריסות" (עמ' 293). באופן קונקרטי, ובמקומות אחרים בספר, מיישם לרנר עקרון מחשבתי זה, כאשר הוא מרשה לעצמו (בשנת 1951!) לבקר את הדוגמטיות של קדושת יציבות שער החליפין פרי הסכמי ברטון-וודס (עמ' 366); את העיקרון שיש להעלות שכר תמיד ובכל מקרה ומכאן את ועדי העובדים (עמ' 54, 207); את הפחד מהחוב הלאומי (עמ' 184, 196); וכמובן את "קדושת הכסף" המעידה על "חולשת ההיגיון" (עמ' 168).

במקום סיכום

ובכן, דבריו פוקחי העיניים של לרנר מובילים שוב למסקנה אותה השמעתי וכתבתי אינספור פעמים: השאלה היא לא "האם" (בנקים, כסף, תאגידים, דמוקרטיה, מדע וכו') אלא "איך". מה שמחזיר אותנו למחאה, לאפשרויותיה וכמובן לשאלת הסוציאלי-דמוקרטיה בישראל. המחאה כבר הצליחה. אין ספק שהציבור בישראל לא ישוב לאותה נקודת חידלון תודעתית שאפיינה אותו בעשורים האחרונים. אבל תודעה היא דבר אחד, והמעשים הנגזרים ממנה אינם מובנים מאליהם. את מסקנותיה של ועדת

את מסקנותיה של ועדת טרנטנברג יש לאמץ כפי שהם, בלי קשר למוסכמה הנכונה שהוועדה מגבילה עצמה לשמרנות מחשבתית ומעשית

כמובן להביא את ההקשר בו נאמרו הדברים. חלק ניכר מדיונו מקדיש לרנר להתנגדויות לשיטתו שלו ושל קיינס מימין ומשמאל. בעוד הקפיטליסטים מתנגדים משורה של סיבות המשלבות אמונות ואינטרסים (עמ' 169), הסוציאליסטים "הוקיעו את המימון הפונקציונאלי ותיארו אותו ככלי שרת בידי הקפיטליסטים נגד הסוציאליזם... היו שהרחיקו לכת וקראו לרעיונותיו [של קיינס] 'פאשיסטיים'..." (עמ' 291). התנגדות זו מצד הסוציאליסטיים לשיטתם של קיינס ולרנר נשמעת דומה לרעיונות של פעילים חברתיים המתמיימים להיות "מהפכנים" במה שמכונה "המחנה הסוציאלי-דמוקרטי" בישראל של 2012, שמתנגדים באופן גורף לכל דבר שהם מזהים כחלק מהשיטה הקפיטליסטית, גם אם הדבר מקדם את מטרות הסוציאליזם. אם לחזור ל-1951: תחת הכותרת שקראה לבטל את השימוש במושגים החביבים הנ"ל, כתב לרנר את הדברים הבאים:

"...הולך ומתבהר ששני אנשים החיים באותה התקופה יכולים לפרש את המלה 'סוציאליזם' אחרת. אף אותו אדם יפרש את המילה 'סוציאליזם' אחרת בתקופות שונות. זהו הדין גם לגבי המילה 'קפיטליזם'. כאשר מילה הופכת לרבת משמעויות עד כדי כך שכל אור שמנסים לשפוף עליה נבלע בתוכה, ניתן לעתים לתחום מחדש את ההגדרה שלה ואז לשוב ולהשתמש בה לצורכי תקשורת והבהרת רעיונות. עם זאת, במקרים שבהם נעשו המילים מורכבות כל כך, כמו במקרה של 'סוציאליזם' ו'קפיטליזם', ייטבלנו אם נוותר עליהן. במקומן נוכל להשתמש במלים שונות ככל שידרש לנו על מנת להבהיר את

קצה הקרחון

מנתוני סקר שפרסם Ynet (26.1.12) אפשר להסיק שבין 1999 ל-2009 מספרם של הדתיים והחרדים בישראל עלה ב-6% (מעבר למה שניתן לצפות מריבוי טבעי בלבד). לפי נתוני הביטוח הלאומי עלה בשנים אלו מספר הנפשות מתחת לקו העוני גם הוא ב-6%. למרות שזוהו המספרים אינה ראייה מוחלטת, נראה שלפחות חלק מהשינוי נובע מהחלפת נגנוני הרווחה האוניברסליים בסקטוריאליים. כלומר, מאנשים שהפכו עניים, ובעקבות זאת הפכו דתיים - כדי להשתתף במערכות הרווחה השמורות בעיקר לדתיים כמו מערכות הרווחה של הקהילות החרדיות ומערכת ההטבות של ההתנחלויות.